

DE BETHUNEPOLDER, NATUURGEBIED TEGEN WIL EN DANK?

Toon Vernooij

Soms ontstaat natuur op plekken waarvoor oorspronkelijk heel andere plannen bestonden. Zie bijvoorbeeld de Oostvaardersplassen, die men noodgedwongen weer moest prijsgeven aan het natuurlijke proces. In onze regio is een enigszins vergelijkbaar gebied: de Bethunepolder vlakbij het dorp Maarssen. De bedenkers van de polder stond destijds iets heel anders voor ogen dan wat er uiteindelijk van terecht kwam. Een bloeiend tuinbouwgebied moest het worden. Dat pakte echter anders uit: het was en bleef een zompige bedoening. De natuur bleek toch wat weerbarstiger. Zo weerbarstig zelfs, dat men besloot diezelfde natuur dan maar een handje te helpen en van de complete polder een natuurgebied te maken. Dat paste mooi in de plannen voor de herinrichting van het Noorderpark en omdat Staatsbosbeheer en Waternet (voorheen: Gemeentelijk Waterleidingbedrijf Amsterdam) daar al terreinen hadden, lag het voor de hand dat deze partijen ook de overige delen van de polder zouden gaan beheren.

Ik besluit er eens een kijkje te gaan nemen, samen met Richard Pieterse, een gedreven vogelaar die in zijn vrije tijd de broedvogels van de Bethunepolder inventariseert.



Drooglegging

Het blijkt een warme, broeierige ochtend te zijn waarop we hebben afgesproken. Als we over het hek naast het gemaal klimmen, is de temperatuur de 25-gradengrens al ruimschoots gepasseerd en brandt de zon genadeloos op ons neer. Maar we laten ons door de warmte niet afschrikken, net zo min als de bosrietzanger die een eindje verderop er onverstoord op los zit te imiteren.

We volgen de dijk met het Waterleidingkanaal aan onze linkerhand. Enige meters

lager aan de rechterkant ligt het moerasgebied van de Veenderij met elzen- en wilgenstruweel en veel overjarig riet. En passant biedt het landschap zo een mooie illustratie van ontstaan en karakter van de polder.

Na eeuwen van veenwinning bestonden grote delen van het gebied rond Maarsse, Tienhoven en Westbroek uit plassen en moerassen. In de loop van de 19^e eeuw ontstond het idee om deze droog te malen ten behoeve van land- en tuinbouw. In de diepgelegen polder (op sommige plaatsen ruim 3 meter onder NAP) viel echter nauwelijks tegen het voortdurend uit de bodem opwellende water op te malen. Pas rond 1880 slaagde de Belgische markies De Béthune erin de polder enigszins droog te krijgen. Twintig jaar later doet de markies zijn concessie weer van de hand en komt het gebied langs een omweg in handen van de Maarsse naar Van Vloten. Die is aan de hoge bemalingskosten uiteindelijk failliet gegaan. Via banken is de polder vervolgens stukje bij beetje in handen van verschillende boeren gekomen.

In 1930 begon het Gemeentelijk Waterleidingbedrijf Amsterdam met het oppompen van water ten behoeve van de drinkwatervoorziening van de stad, waardoor het waterpeil ver genoeg daalde om de bodem op grotere schaal geschikt te maken voor veeteelt. Het noordwestelijke deel echter, ongeveer 20% van de totale oppervlakte, bleef ook na drooglegging en waterwinning nagenoeg onbruikbaar voor agrarische doeleinden. Tot op de dag van vandaag wordt dit gedeelte van de polder, bestaande uit het huidige Bosje van Robertson met het omliggende terrein en de Veenderij, beheerst door uitgestrekt rietland en elzenbroekbos.

Zoals het een polder betaamt, is ook de Bethunepolder omgeven door dijken: langs de noordzijde van de polder loopt de Nieuweweg, die het water van de hoger gelegen Loosdrechtse Plassen moet tegenhouden, aan de zuidzijde de Maarsseveensevaart, in het westen de dijk langs het Waterleidingkanaal en het recreatiegebied De Wilgenplas en langs de oostgrens loopt de dijk waaraan de buurtschappen Tienhoven en Oud-Maarsseveen zijn gelegen.

Inventariseren

Als geboren en getogen Maarsse naar kent Richard de polder al zo'n 35 jaar als zijn broekzak. "Als kind kwam ik hier al", vertelt hij. "Uren kon ik zomaar op een plek zitten kijken. Ik heb hier mijn eerste velduil gezien. Die heeft ooit korte tijd zelfs gebroed in de Veenderij. Het gebeurde in die tijd wel eens dat de politie kwam om te vragen wat ik daar uitvoerde en of het zo langzamerhand niet eens tijd werd om naar huis te gaan." Sinds tien jaar telt Richard voor Staatsbosbeheer en SOVONn de broedvogels, voornamelijk van de Veenderij en het Bosje van Robertson, maar ook de rest van de polder neemt hij zoveel mogelijk mee. Minstens één keer per week probeert hij het gebied te bezoeken. "Inventariseren doe ik vooral op geluid vanaf de randen van het terrein. Als je daar vroeg in het voorjaar mee begint, heb je vrij snel de meeste territoria in kaart. En ik ben natuurlijk vertrouwd met de soorten die hier voorkomen. De polder in zijn geheel is echter te groot om heel intensief te inventariseren. Dan zou ik zeker een hele dag per week in het veld moeten doorbrengen. Maar ik woon dichtbij, dus op ieder verloren moment ga ik alleen of met mijn gezin de polder in. Kijker en notitieboekje heb ik altijd bij me."

We vervolgen onze weg over de grasdijk. Een koe staat, heel idyllisch, haar zojuist geboren kalf schoon te likken. Uit het riet klinkt de rommelige zang van rietgorzen en op het ooievaarsnest zorgt een van de ouders, soezend in de zinderende warmte, voor wat schaduw voor twee al aardig uit de kluiten gewassen jongen. Zo zorgeloos kan het leven blijkbaar zijn.

In de noordwesthoek van de Veenderij broedt al heel lang een paartje bruine kiekendieven, maar dat lijkt de laatste tijd wat minder geluk te hebben. Zowel in 2005 als in 2006 is het broedsel in een vrij vergevorderd stadium mislukt. Mogelijke schuldige is de vos. En in 2006 verdween de havik als broedvogel uit het Bosje van Robertson. Juist omdat deze vogel normaal gesproken zo trouw is aan zijn horst, durft Richard menselijke opzet niet helemaal uit te sluiten. Roofvogels hebben nu eenmaal, hoe onterecht ook, een slechte naam.

We zijn aan het eind van de dijk gekomen en slaan rechtsaf het fietspad op langs de Nieuweweg. Een eindje verder worden we verrast door de bubbelende roep van een vrouwtje koekoek. Als we omkijken, vliegt een paartje vlak langs ons voorbij: een prachtig vrouwtje bruine fase achtervolgd door een opgewonden mannetje. Begeleid door het onophoudelijke zingen van grasmussen gaan we



Rouwkwikstaart - Richard Pieterse

even later rechtsaf de Veenkade op. We zijn nu middenin het meest ongerepte en natte deel van de polder, links het Bosje van Robertson en rechts nog steeds de Veenderij, waar we dus omheen zijn gelopen. Je hoeft je geen moment te vervelen in de polder, volgens Richard. "Er gebeurt altijd wel iets onverwachts. Kort geleden nog zag ik met mijn gezin hier vlakbij vanaf een bruggetje een ringslang." Hij is nog niet uitgesproken of we zien

in het wateroppervlak van de afwateringssloot een v-vormig, bewegend spoor. Inderdaad: een ringslang. Met het kleine kopje met de lichte halvemaanvormige vlek net boven water zwemt het reptiel kalmpjes naar de oever en verdwijnt onder de begroeiing uit het zicht.

Veranderingen

Er is in de loop der jaren heel wat veranderd in de polder. Zo is ruim 25 jaar geleden in één klap de complete purperreigerkolonie uit het Bosje van Robertson verdwenen, vermoedelijk door een wat ondoordachte beheersmaatregel. In de loop der jaren hebben kuifeend en kraakeend hun intrede gedaan als broedvogel. Beide soorten zijn nu algemeen. Vooral de kraakeend was vroeger een echte zeldzaamheid in de polder. In de sloten zwemmen nu her en der vogels met pullen. Een tamelijk recent fenomeen is ook de nog steeds groeiende populatie brandganzen, stuk voor stuk nakomelingen van ontsnapte exemplaren. Vanuit de plassen van de

naburige Molenpolder steken ze regelmatig de Maarsseveensevaart over om in de weilanden te foerageren.

Een sluipende maar behoorlijk ingrijpende verandering in het landschap is de verruiging en toename van houtgewassen, vooral in het natte deel van de Bethunepolder. Dit wordt met name veroorzaakt door het staken van het rietbeheer, wegens gebrek aan geld en mankracht en omdat het op sommige plaatsen te nat is (kwel). Richard wijst op de opschietende brandnetels, bramen en jonge berken tussen het riet, allemaal soorten die in een moerasgebied eigenlijk niet thuishoren. Waarschijnlijk neemt hierdoor ook het aantal broedende blauwborsten geleidelijk af.

Ook in het weidegebied treedt verruiging op, maar hier is dat voornamelijk het gevolg van het braak laten liggen van weilanden, nadat een aantal boerenbedrijven uit het gebied is vertrokken. Verruiging van het weidegebied vormt voor veel soorten weidevogels absoluut een onoverkomelijk probleem. Het aantal grutto's is in de loop der tijd dan ook afgenomen tot 7 paar in 2006, watersnippen zijn nog maar met 3 paar aanwezig en de veldleeuwerik is sinds 2006 helemaal verdwenen. Tureluurs lijken onder deze ontwikkelingen weer wat minder te lijden. Ze zijn althans nog volop aanwezig.

Mag verruiging dan slecht zijn voor de meeste weidevogels, andere soorten profiteren er juist weer van. Richard vertelt hoe hij vorig jaar mei twee dagen lang twee kwartels in de ruige weilandjes langs de Landweg heeft horen roepen. "Sindsdien ben ik deze weitjes maar vast de kwartelveldjes gaan noemen. Misschien wordt het nog eens een broedgeval", zegt hij hoopvol.

Inmiddels zijn we weer aangeland bij het gemaal, nadat het mannetje bruine kiekendief zich in een soepele cirkelvucht nog even aan ons heeft laten zien – helaas zonder prooi, wat ook voor dit broedseizoen weer weinig goeds belooft. We besluiten om nog even te gaan kijken bij de knotwilgen langs de Landweg, waar steevast een paartje steenuilen broedt. We worden op onze wenken bediend: op het erf van het nabijgelegen huis zit een volwassen vogel doodgemoedereerd op een paaltje om zich heen te kijken.

Toekomstplannen

Of aan de veranderingen op korte termijn een eind zal komen, valt te betwijfelen. Er zijn grootse plannen met de Bethunepolder, die een onderdeel vormt van het Noorderpark. Het is de bedoeling om de polder in zijn geheel tot natuurgebied en waterwingebied te bestemmen. De precieze inrichting is nog niet bekend, maar het streven is om in ieder geval het (kwel)water meer ruimte te geven en zo kansen te creëren voor het ontstaan van trilvenen en bloemrijke graslanden. Delen van de polder die nu nog uit riet- of weiland bestaan, zullen drassig worden of zelfs geheel onder water komen te staan. De meeste boeren zullen daarom uiteindelijk uit het gebied vertrekken of hun bedrijf beëindigen. Een aantal van hen heeft de bedrijfsvoering inmiddels al naar elders verplaatst. Wellicht dat er ruimte overblijft voor één of twee boeren, die vee inscharen in de natuurgebieden. Grote delen van de polder zijn tegenwoordig in bezit van Staatsbosbeheer, dat in belangrijke mate verantwoordelijk is voor het beheer, en Waternet. Dankzij deze toekomstplannen zal het voorlopig niet saai worden in de Bethunepolder. Het blijft

daarbij van groot belang om de gewenste en ongewenste effecten nauwgezet te volgen, zodat beheerders hun activiteiten zonodig daarop kunnen afstemmen. En daar ligt natuurlijk een schone taak voor de ijverig inventariserende vogelaar. Maar de ware liefhebber heeft voor al dat tellen ook nog een heel andere drijfveer. "Inventariseren ten behoeve van allerlei instanties is heel mooi en belangrijk," zegt Richard, "maar uiteindelijk is het je toch te doen om het waarnemen zelf, het simpele besef iedere keer dat je weer iets bijzonders hebt gezien."

Literatuur

Landinrichtingscommissie Noorderpark: *Inrichtingsvisie Bethunepolder*, oktober 1999.

Visser 't Hooft, C. *Het ontstaan van de Bethunepolder. Een greep uit de geschiedenis van de droogmakerij*, in: De Bethune. Van het verleden naar het heden. De Bethune Commissie, z.p. 2002.

Gegevens over inrichting en beheersplannen alsmede de kaartjes van het gebied zijn verstrekt door Bert van Dijk (Staatsbosbeheer, beheerseenheid Vechtstreek), waarvoor dank.

Voor dit artikel heb ik verder natuurlijk gebruik gemaakt van de gegevens van Richard Pieterse, waarvoor eveneens mijn hartelijke dank.

De sombere voorspelling over de bruine kiekendief is gelukkig niet uitgekomen want Richard Pieterse meldde op 2 augustus:

De bruine kiekendief heeft na twee jaar afwezigheid weer een broedsucces in de Bethunepolder. Op 31 juli waren twee vliegvlugge jongen fraai te zien vanaf de Veenkade. De jonge vogels werden regelmatig gevoerd door beide ouders..

Bruine kiekendief, vliegvlug jong (Bethunepolder 2007) - Richard Pieterse

